

Душко Масларић

Српска православна богословија Светог Арсенија, Сремски Карловци

Аскетска проповед Светог Теофана Затворника о молитви

Живот човека на земљи јесте пут који води ка Богу, ка сједињењу са Њиме, ка обожењу и стицању блаженог живота у небеским обитељима. На том путу, један од његових сапутника и пратилаца — јесте молитва. Молитва је мост који нас повезује са Богом. Молитва је наш разговор, наша беседа са Богом, у којој ми разговарамо са Господом, обраћамо се Њему за оно што је нама потребно, благодаримо Њему за помоћ и величамо мудрост и славу Творца.

У Светом Писму, указани су многобројни примери који сведоче како је молитва помагала многим да савладају разне животне тешкоће и многа искушења. Много је таквих примера који сведоче о пројави молитве и разним чудима која су се догађала посредством молитве. О молитви нас поучавају и свети оци и учитељи Цркве, не само својом писаном речју, већ и својим сопственим примером. Они су се пројавили као велики молитвеници, предајући нам прекрасне обрасце молитава и молитвених правила, како треба да се молимо. Из њихових примера можемо да видимо да су се они много трудили на молитви и да су молитвеним трудом загревали молитвени дух у себи. У својим делима оставили су нам забележено како су стизали до тога. Све што су они рекли о молитви, чини науку о молитви.

Они признају молитву као свету и блажену мајку свих врлина, као царицу њихову, круном добрих дела, кореном, извором и мајком безбројних Божијих блага, храном и пићем човекове душе. Молитва је по учењу светих отаца неопходна за човеков духовни раст, као темељ за сваку градњу, као храна за тело, као ваздух за дисање и као вода за рибе. Та потреба за молитвом проистиче не само из учења вере, већ и из саме природе наше душе. Душа наша непрестано стреми ка Богу, као Источнику своје, и своје стремљење изражава посредством беседе са Њим, кроз молитву. Свети оци и подвижници хришћански, цео свој живот посветили су молитвеном подвигу, достигавши кроз молитву највише ступњеве духовног савршенства. Они су нам показали да молитва и редовно мољење хране душу човекову као свакодневно заливање биљака. Сви велики молитвеници, свој молитвени живот започињали су кроз молитву и вршење молитвеног правила и на тај начин су будили молитвени дух. Они су видљиви сведоци и примери како се молитва разгоревала у њиховим срцима кроз молитвени труд, јер кроз молитвени труд они су загревали молитву у својим срцима. Душу своју они су хранили молитвом, речју Божијом, и посвећивали су сваки дан одређено време за молитву, јер кроз молитву, реч Божија је налазила своје место, свој дом у срцима њиховим. То је све значило да се молитва распламсала у срцима њиховим, да се душа њихова нахранила и напојила молитвом.

Дела светих отаца кроз векове представљају најбољи приручник за наш духовни живот, јер су они били испуњени благодатном силом и духовним искуством дивних и светих мужава и подвижника, који су својим животом угодили Богу.

Један од тих светилника Цркве Христове, који је цео свој живот посветио Богу и молитви, био је и свети Теофан Затворник, велики делатник архипастирске службе и проповеди, опитни подвижник — затворник, плодни писац на теме пастирског и аскетског богословља, богонадахнути тумач Светог Писма. Као мудри наставник и духовник, свој живот је изграђивао на библијском и светоотачком учењу, показујући тиме да је био вредни настављач и следбедник тог светоотачког наслеђа. У том смислу могу рећи да свети Теофан није био само учитељ који је друге учио и поучавао о молитви и духовном животу, већ је то показивао на свом личном примеру, јављајући се као духовни руководитељ и учитељ многих на путу њиховог духовног живота и духовног узрастања у Господу.

Дела светог Теофана представљају миомирисни цвет духовни, где сваки човек, уподобљавајући се вредној пчели може да слети на сваки цвет и да сабере чисти нектар душекорисних поука, помоћу којих се добија слатки мед вечног живота у Христу. Тешко је проценити делатност овог великог светитеља као духовног пица и подвижника, који је оставио иза себе велики број дела, која пројављују благотворну силу на душу онога који их чита.

Међу многим темама о којима је свети Теофан писао, посебно место заузима и тема о молитви. У многобројним својим делима, светитељ је велику пажњу посветио и теми молитве и молитвеног подвига, указујући притом на суштину молитве, на њен значај и улогу у духовном животу. Управо то и представља циљ и задатак овога мога рада, да покушамо да приближимо и појаснимо учење светог Теофана Затворника на задану тему.

Као круну и господара света, Господ је створио човека. Он га је створио ради блаженства управо у Њему, кроз живо општење са Њим, како би човек живео са Богом и како би он био у живом савезу са Њим. Тако је било у рају. Пад прародитеља раскинуо је тај савез. Падом у грех, човек је постао немоћан, подвргнут је многим слабостима. Огреховљени човек постао је слаб, није могао да стекне истинска блага овде на земљи и унутарњи мир у својој души. Само је Господ могао послати истинско благо и дар савршен човеку. „ Бог је једини Источник свих истинских блага“¹ — каже свети Игњатије Брјанчанинов. Он је за човека све: снага срца његовог и светлост ума његовог; Он благу мисао даје њему, уништава униције и оживљава храброст; Он даје мир и радост; Он је његова вера, нада и љубав; Он је храна његова, пиће његово, одећа његова. Он је живот за човека, његово дисање и освећење. Као што мајка своје дете дарује разним даровима, тако је и Господ увек спреман да дарује човеку оно што је њему потребно да би достигао спасење. Али, да би постао достојан да прими Божије дарове, човеку је потребно да припреми себе да би примио истинска блага од Господа. Као што земљорадник не сеје семе у тврду земљу, док је претходно не припреми, тако и верујући, да би примио Божанске дарове треба да припреми своју душу, да је очисти и расположи и да тако затражи дарове од Господа. Као средство за постизање свега тога служи молитва. „Она је кључ за небеске ризнице, посредница између Бога и човека, лествица која сједињује небо са земљом, творевину са Творцем“² Молитва препорађа и преображава душу, припрема је за примање Божије благодати, приводи је у општење с Богом усељавајући у њу мир и радост. Молитвом се подржава и укрепљује у човеку ревност у борби са

¹ Святитель Игнатий Брянчанинов, Аскетические опыты, Творения. Т. I, Сретенский монастырь, Москва 1996, стр.140.

² Сергей Ляпидевский, архимандрит, О терпении и молитве. Прибавление к творениям св. Отцов, <http://www.bogoslov.ru/biblio/teht/343442/index.html>.

грехом и страстима; кроз молитву добијамо од Бога благодатне и животворне силе које су нам потребе у духовном животу, кроз молитву узрастамо и у другим хришћанским врлинама.

Шта је молитва и која је њена суштина за светог Теофана Затворника? „Молитва је велико и свето дело, миомирисни цвет духовног живота. Ко уме да се моли, тај се већ спасава“³- говори свети Теофан. „ Молитва је наука над наукама; она је све: вера, љубав и спасење.“⁴ Отуда свети Теофан изводи закључак:“ О молитви толико се може говорити, да краја никад неће бити“.⁵ Молитва је наш разговор, наша беседа са Богом, непосредно општење наше душе са својим Творцем. Суштина хришћанског живота, састоји се у Богоопштењу, и циљ сваког хришћанина је један: бити у живом јединству са Богом. Источник и Хранитељ нашег живота је Господ Исус Христос, Који је по неизрецивој својој љубави благоизволео да се сједини са човеком. Наш циљ је живот са Богом, живот у Богу и ми другога пута немамо, осим Господа Исуса Христа. Молитва је узношење наших унутарњих осећања према Богу, узношење нашег целог бића. Молитвом задобијамо ходање пред Богом, „молитва је пут узлажења ка Богу и њене степенице су степенице приближавања наше душе Богу“.⁶ „Молитва је ширење наших руку ка Богу, ради примања Његове милости. Ко се увек моли, код тога су руке увек испружене и када Господ благоизволи да му дарује милост, он је увек спреман да је прими“.⁷

Молитва је свештенодејство нашег духовног живота, које се одражава у узвишеном духовном стању, када се душа човекова одриче свега земаљског и издиже се на небеса како би заједно са анђелима појала и славила Бога. Молитва представља врата кроз која душа човекова улази у тајанствени духовни живот, врата која сједињују човека с Богом. То је циљ сваког човека да путем молитве и других светих врлина, свој богоугодан живот приведе ка јединству са својим Творцем, а остварење тога јединства као човековог циља остварује се управо кроз молитву. Бог жели и тражи од човека да он буде делатник и причастник Његовог живота. Циљ нашег живота и нашег постојања састоји се у заједници са Богом. Ако будемо били са Господом и ако Господ буде у нама, онда ћемо осетити и Његову љубав и Његову благодат. Молитвени пут је пут који води човека ка том циљу, то је пут који је указан у Јеванђељу, то је пут који је натопљен молитвеним сузама светих отаца и подвижника хришћанског богоугодног живота. Молитва представља прво, најважније и најдрагоценије дело у човековом животу, јер молитва показује и открива љубав нашу према Богу и његову жељу да буде у непосредном општењу са Њим.

Суштина молитве је у стајању умом пред Господом, уз обраћање Њему са осећањем благодарности, или славословља, или мољења, или са осећањем скрушености, или страха, или наде, или са другим сличним осећањем које се односи на Господа; уколико нема неког од ових осећања, молитва није молитва. Суштина молитве је у узношењу нашег ума и срца Господу. Када се потпали ватра, потребно је кретање ваздуха да би се ватра распламсала. Исто тако, када огањ благодати плане у срцу, потребна је молитва која је својеврсно кретање духовног ваздуха у срцу.

³ Святитель Феодан Затворник, Письма о христианской жизни, Правило веры, Москва 2007, стр. 361.

⁴ Святитель Феодан Затворник, Что есть духовная жизнь и как на нее настроиться, издательство Дмитрия Харченко, Минск 2011, стр.57.

⁵ Святитель Феодан Затворник, Письма о христианской жизни, Правило веры, Москва 2007, стр. 362.

⁶ Свети Теофан Затворник, Живети за вечност, Библиотека Образ светачки, књига педесет друга, Београд 2003, стр.315.

⁷ Свети Теофан Затворник, Мисли при молитви и созерцању, Православно дело, год. 3/ бр. 11 (2006), стр. 116.

Молитва је непрестано обраћање ума ка Господу у срцу, или непрекидно стајање пред Њим умом у срцу, са молитвеним вапајима, са осећањем преданости и скрушеним приклањањем Господу у срцу. У таквом делању, или боље рећи расположењу, састоји се главно средство за одржавање унутрашње топлоте и читавог унутрашњег поретка, за протеривање рђавих мисли, за утврђивање добрих мисли и намера. Молитва је најважније дело у човековом животу. Корен тог живота састоји се у свесном и слободном односу према Богу, који затим покреће све остало, а „молитва је поље на коме се тај однос разоткрива и испољава на делу. Какав је наш однос према Богу, таква је и наша молитва, и каква је наша молитва, такав је и наш однос према Богу“.⁸ Због тога, дужност сваког хришћанина је да се труди у молитви, да се кроз молитву, срцем и читавим својим бићем предаје Богу, поклања се њему као што се слуга поклања наредбама свога господара или као што се војник поклања наредбама свога старешине и од њега добија оно што треба да изврши. Тако и човек кроз молитву тражи унутарње општење са Богом и такав вид Богоопштења треба да буде циљ у животу сваког хришћанина. Плод таквог молитвеног општења и молитвеног труда започиње тада када се молитва привије на срце, када продре у срце човеково дајући му тако радост и умирење. Када дела иду од срца, онда је човеков живот заиста жив, а ако су при томе још и Господу посвећена, онда су Божанска, јер тада сам Бог дејствује у нама. Због тога и треба да се трудимо у молитви, јер молитва је извор утехе и просветљење наших мисли, рукама својим треба своје дело да извршавамо а умом и срцем да пребивамо са Господом. То је за светог Теофана суштина молитве и закон духовног живота. При таквом човековом приступу ка молитви, молитва ће се и привијати у срце његово и тако ће човек стицати једно ново молитвено искуство у свом духовном животу, учвршћујући тако своје унутарње молитвено пребивање са Богом. То унутарње пребивање са Богом долази кроз молитву и молитвени труд. Треба се трудити у молитви, неуморно, ревностно и са пуно наде, упорно, настојећи да достигнемо то унутарње распламсавање нашег срца. Томе нас уверава свети Макарије Египатски, који је на делу поднео труд и окусио плод молитве. „Ако немаш молитву, труди се у молитви и Господ видећи твој труд, по твојем труду пуном трпљења, будући да усрдно прижељкујеш то добро, даће ти молитву“.⁹

Када срце осећа, оно учествује у молитви, то јест — на тим осећањима чуваће се и мисли и осећања онога који се моли. Шта је то што изазива у души човековој молитвена осећања ка Богу? По речима светог Теофана — то је пажња. Пажња при молитви треба да изазове у души човековој молитвена осећања која излазе из срца, а то значи да „пажњом треба бити не у глави, и на небу, већ у срцу“.¹⁰ Без пажње молитва није молитва. Молитва престаје да буде молитва када пажња одлази од речи молитве. „Пажњом треба стајати у срцу, али не пред срцем, него пред Господом. Ако пажња није усмерена ка Господу, онда нема ни молитве“,¹¹ — поучава нас свети Теофан. Због тога треба да се трудимо да пажњом стојимо у срцу и да не изговарамо само речи, већ да држимо сећање и размишљање на Господа, сједињујући са тим сећањем побожни страх. Када је пажња према Богу жива и молитва је

⁸ Харитон игумен, Умног делание: О молитве Иисусовой, Сборник поучений святых отцов и опытных ее делателей, Лучи Софии, Минск 2009, стр.26.

⁹ Молитва — пут ка Богу, Свети оци о молитви, Светигора, Цетиње 2001, стр. 26.

¹⁰ Святитель Теофан Затворник, Как научиться молиться, Отчий дом, Москва 2010, стр. 50.

¹¹ Святитель Теофан Затворник, Письма о молитве и духовной жизни, Правило веры, Москва 2008, стр. 46.

наша жива и усрдна. Тада је најбоље да ништа не почињемо да радимо, већ да се молимо. Када почне пажња да слаби, загревајмо је читањем и размишљањем о Богу. Када је наша молитва топла, усрдна, пажљива — тада је и наш однос према Богу топао и усрдан. Треба сви да имамо пред собом исти циљ, а то је да се навикавамо да о Богу не размишљамо само онда када стојимо на молитви, него и у саком другом часу и тренутку, јер је Бог присутан свуда. Кроз размишљање у нашу душу уселиће се мир и добићемо снагу за наша делања. Размишљање о Богу такође потпомаже да наше мисли мање лутају за време молитве, зато човек треба да се потруди да се моли са топлим молитвеним осећањима, и зато је потребно да претходно, пре молитве, загреје своју душу размишљањем о Богу.

Да би молитва била успешна и да би донела своје плодове, потребно је богомислије. Молитва представља основ и темељ сваког доброг дела које човек чини на пољу свог духовног подвига. Једно од тих дела представља и врлина богомислија или, другим речима, побожно размишљање о Богу и његовим делима. Молитва и богомислије се међусобно потпомажу, молитва рађа богомислије и богомислије приводи ка молитви. За светог Теофана богомислије је „врата кроз која душа улази у делатни живот, а задатак човеков је да свој труд усмери ка томе да непрестано размишља о Богу и да увек пребива у присуству Божијем“.¹² Из богомислија ће се родити страх Божији, јер страх Божији по себи јесте достизање и увиђање бесконачних Божијих савршенстава. Из обраћања сваког нашег дела у славу Божију, родиће се сећање на Бога, а у нашем срцу разгореће се огањ духовни. Када се утврдимо у том спасоносном сећању са побожношћу и другим осећањима, то сећање у нама ће бити господар, организатор и устроитељ свих наших дела. Судећи по томе, ако човек са искреношћу, страхопоштовањем и побожним осећањима приступа молитви, тада ће се он својом пажњом, својим умом спустити у своје срце и умом ће пребивати у срцу, као што говори свети Теофан: „Када се молити са осећањем, где је ваша пажња ако није у срцу? Осећање увек привлачи пажњу. У глави је — бувља пијаца. Тамо човек не може да се моли Богу“.¹³

Главно и најважније што су тражили свети оци, састојало се у томе да срце њихово непрестано гори за Господа. Како су они остваривали тај циљ? Остваривали су га кроз загревање молитвеног духа у својим срцима, јер најважније што су они тражили састојало се у томе да срце њихово непрестано гори према Господу. Када је срце у Богу, тада је и наша душа са Богом, и човек стоји пред Њим у непрестаном поклоњењу духом и истином. Када свети Теофан говори о загревању срца и осећања у молитви, онда он има на уму најдубљи молитвени однос човека са Богом. Искрени молитвени однос према Богу у молитви, опредељује умно, достојно човека служење Богу. Умно делање означава молитвено делање по правилу, када неко, утврдивши пажњу у срце, и из срца свога узноси ка Богу молитву, када неко стојећи пажњом у срцу са сећањем на Господа, одбацује сваку другу мисао, трудећи се свим силама да проникне у срце. Суштина молитве јесте „умно стајање, — говори свети Теофан, то јест, кад стојимо умом пред Богом, са срдачним уздицањем ка Њему“.¹⁴ Суштину молитве свети Теофан опредељује у молитви Исусу, из ове кратке молитве по речима, али јаке по својој сили, огледа се суштина молитве. „На јези-

¹² Свети Теофан Затворник, Речник хришћанског опитног живота, Библиотека Образ светачки, књига осамдесет девета, Београд 2005, стр. 9.

¹³ Харитон игумен, Умно делание: О молитве Иисусовой, Сборник поучений святых отцов и опытных ее делателей, Лучи Софии, Минск 2009, стр.139.

¹⁴ Епископ Теофан Затворник, Собрание писем, выпуск 2, Москва 1898, стр. 174.

ку нека буде молитва Исусу, у уму виђење Господа пред собом, а у срцу жеђ за Богом или беседа са Господом“.¹⁵

Говорећи о молитви и њеној суштини, свети Теофан жели да нам каже и да нас посаветује да увек водимо рачуна, да дело или суштина молитве није у речима, не у спољашњој форми, већ у узношењу нашег ума и срца ка Богу. Молитва спољашња — то није молитва, већ обличје, маска или призрак молитве. Молитвено правило које користимо није суштина молитве, већ само спољашња њена страна. Главно је дело, молитва срца и ума ка Богу. За светог Теофана, молитвено правило је „безопасна ограда молитве. Молитва је унутарње дело, а молитвено правило спољашње дело“.¹⁶ Није ствар у речима и поклонима, него у узношењу ума и срца ка Богу. То и јесте суштина молитвеног правила. Може човек да изговори све молитве које сачињавају његово правило, да учини колико год хоће поклона, а да се при том Богу уопште и не помоли, или да то његово мољење буде са расејаним мислима и лутањем ума, те да се тако без молитве испуни молитвено правило. Молитвено правило треба вршити са страхом и трепетом, трудећи се да где буде наша реч, да тамо буде и наш ум и наше срце, притом увек водећи рачуна да будемо господари правила а не његови робови. Суштина сваког дела, па и молитвеног, јесте стајање у присуству Господа са стахом, вером и љубављу. Основни закон који треба поставити када вршимо своје правило је да нигде не журимо, већ да своје молитве произносимо тако да ни једна реч не буде изговорена без свести о њеном смислу и по могућству осећања. Овако имамо само молитвословље, а молитве нема. Вршећи своје молитвено правило треба да се трудимо да не журимо да што пре прочитамо своје молитве, већ да душу своју узбудимо и укрепимо кроз молитвено правило. При вршењу молитвеног правила увек морамо бити опрезни, јер правило може да се претвори у механизам, као и механичко читање молитава, када молитве из молитвеника неприметно прелазе у читање, да би се што пре стигло до последње странице у молитвенику. Због тога свети Теофан нас поучава и саветује да никада себе не везујемо за правило, јер сва је вредност у падању ничице пред Богом у срцу. Није сила молитвеног правила у спољашњој форми, већ у унутрашњем молитвеном духу. Ако стојимо пред иконом и изговарамо речи молитве и притом чинимо поклоне, то још не представља молитву, него само помоћно средство за молитву. Ако читамо молитве из молитвеника, или их изговарамо напамет, или их слушамо, то још није молитва, него само оруђе или помоћно средство за њено пројављивање. Молитва представља пројављивање и ницање побожних осећања у нашем срцу, и сва наша брига треба да буде усмерена на то, да се за време молитве душа наша нахрани и напоји тим осећањима, и да наше срце не буде пусто. Када у њему постоје осећања, оно је устремљено ка Богу, а самим тим и наше молитвословље представља молитву.

Сви ми људи који живимо на земљи, имамо невидљиве и зле непријатеље. То су непрестани и непомирљиви непријатељи нашег спасења — демони, који стално смишљају разна лукавства и постављају нам замке, препреке на путу нашег спасења. Против ових непријатеља најбоље оружје и штит јесте молитва, сједињена са вером и надом у помоћ Божију. Молитва представља најмоћније и најстрашније оружје у човековој духовној борби. Апостол Павле каже: „Обуците се у сеоружје Божије, да бисте се могли одржати против лукавства ђаволскога“ (Еф. 6, 11). Све-

¹⁵ Святитель Феофан Затворник, Письма о молитве и духовной жизни, Правило веры, Москва 2008, стр. 81.

¹⁶ Георгий Тертышников, архимандрит. Симфония по творениям святителя Феофана, Затворника Вышенского, Дарь, Москва 2008, стр. 328.

ти Теофан Затворник пише: „Анђели и демони нека угледају твоју топлину и усрдност у молитвеним службама, да би се први обрадовали, а други да би побегао од бича“.¹⁷ Ништа од свег добра које чинимо не чини ум тако страшним за демоне као усрдна молитва, јер га она удостојава близине Божије, говори му: „Близу је Господ оних који га призивају“,¹⁸ и одбија све непријатељске нападе на њега. Свети Макарије Велики учи: „Главни подвижников посао састоји се у томе да он, ушавши у своје срце, ступи у борбу против сатане, да га омрзне, да се супротставља његовим помислима, да ратује против њега“.¹⁹ Главно је да срце наше буде чисто и да не буде додирљиво непријатељима који хоће да га упрљају сластима овога века, које заводе и опијају. У срцу нашем треба утврдити молитвено осећање према Богу, а то осећање увек треба да прати страх Божији, нада и уздање у Бога, љубав према Богу и благодарност према Њему, јер осећање благодарности за духовно добро које је постигнуто уз помоћ Божију представља плод нашег молитвеног делања, зато треба да непрестано гајимо у нашем срцу дух вере, наде и преданости вољи Божијој. Све прљава што уђе у наше срце, може да се очисти одвраћањем од њега, уз веру, наду и љубав према Њему. Он ће опростити свакоме ко се искрено обрати Њему и покаје се, и ко је чврсто одлучио да стоји у добру, имајући у себи чврсту веру, наду и љубав према Господу. Обучен у ову одећу и наоружан овим оружјем, војник Христов ступа у борбу са сваким непријатељем, са потпуном надом да ће не сам од себе, већ уз помоћ Божију победити и поразити сваког ко га напада.

Да би се човек успешно борио и супротстављао својим непријатељима, потребан му је и труд у молитви. Молитвени труд захтева непрестано принуђавање себе на молитву, у дому, у храму, у свако време и на сваком месту. То је основни закон у молитвеном делу, постојани труд у молитви и да непрестано принуђавамо себе на молитву. Од сваког човека се тражи свеусрдан и непрестан труд и не треба ни у једном тренутку посустајати. Од Господа треба да тражимо и да Га молимо да нам да молитву, јер благодат молитве јесте благодат најискренијег Богоопштења. Труд молитвеног делања, са пажњом и са страхопоштовањем, научиће човека умном обраћању ка Богу. Што год више човек упражњава молитву, тим се ближе приближава Богу. Молитвени труд праћен Божијом помоћу, помаже човеку да одоли свим многобројним искушењима, тешкоћама које га прате на његовом животном путу. „Молитвени труд приводи ка примању дара молитве“²⁰ — каже свети Теофан. Борба са непријатељем рода људског захтева од нас стално самопринуђивање у молитвеном труду, јер молитвени труд праћен свим осталим хришћанским врлинама помаже човеку да савлада све непријатеље који војују против њега. Та борба није нимало лака, зато треба увек да будемо спремни и будни, јер победа се не може извојевати без нашег труда и напора, као што говори апостол Матеј: „Царство Небеско се са напором осваја, и подвижници га задобијају“ (Мт. 11, 12). За почетнике у духовном животу, молитва у највећој мери се састоји из спољашњег делања, из телесних трудова и подвига, што изражава ревност човекову коју он пројављује у свом животу. Господ управо тражи и очекује искреност и ревност од сваког човека који духовно дела на свим пољима свог духовног узрастања. Искреност у молитви

¹⁷ Золотые блески: Из рукописей святителя Феофана Затворника: Мысли и изречения святых подвижников из разных патерических сборников, Благо, Москва 1998, стр. 10.

¹⁸ Пс. 145, 18.

¹⁹ Георгий Тертышников, архимандрит. Симфония по творениям святителя Феофана, Затворника Вышенского, Дарь, Москва 2008, стр. 359.

²⁰ Епископ Феофан Затворник, Собрание писем, выпуск 5, Москва 1899, стр. 194.

и ревност постављају човека пред Бога и укључују њега у ред верника пред Богом, а по верности даје се и благодат која обнавља, преображава и препорађа човека. Ревност се пројављује кроз молитву, ревност је благопријатна Богу, она је пројављивање наше душе која стреми ка Богу. Ревност ка духовном животу постепено чини човека врлинским, јер без ревности и непрестаног труда, ништа се не достиже у духовном животу. „ Све је од Бога, али и од нашег ревносног труда. Ако нема труда, нема ничега. И труд ако је сам, без Бога и Божије помоћи и наде у Бога, ништа је. Потребно је и једно и друго. Исто као и ваздух. Слободно се крећите и ваздух ће се осетити, застаните и он неће нестати“.²¹

Какво оружје војник Христов увек мора да има да би се супротставио своје непријатељу? Мач који пресеца свако општење између онога ко се бори и онога што се наоружава против њега, јесте молитва. Ко има овај мач, ово оружје, неће пустити непријатеље да му приђу, а ако се пак дрзну да му се приближе, он ће их погодити. Свакако, и овај мач треба задобити. У њему постоји и поуздан темељ за ово оружје, а то је молитва, искрена преданост Богу Спаситељу, нада у Бога, и ненадање у себе. Стално се треба држати у молитвеном расположењу, то захтева велики труд и напор. Ради загревања молитвеног духа, као и за укрепљење у срцу свих духовних оруђа, нема бољег начина од учешћа у црквеним богослужењима и молитвама, посту, исповести и причешћу светим тајнама, у читању Светог Писма и духовних књига, у узајамној молитви једног за другог. То је sweоружје за војника Христовог. Обучен у њега, одрекавши се свега земаљског, пламтећи ревношћу, речју Божијом, молитвом и другим хришћанским врлинама, војник Христов ступа у борбу са сваки непријатељем, са потпуном надом да ће не сам од себе, већ са Богом победити и поразити непријатеља.

Тај пут и такав пример показали су нам свети оци, који су непрестано пребивали у молитви и тим трудом загревали су молитвени дух у себи. Како су они загревали у себи молитвени дух и како су се учвршћивали на молитви? Свети Теофан је управо био један од њих и одговор на ово питање он је указао својим подвижничким животом и аскетским примером. Он каже: „ Најважније од свега што треба тражити састојало се у томе да се срце непрестано загрева једино за Господа. Богу је потребно срце, јер је у њему почетак живота. Где је срце, тамо је пажња и ум, тамо је сва душа. Када је срце у Богу, тада је и читава душа у Богу, и човек стоји пред Њим у непрестаном поклоњењу духом и истином“.²² Загрејаност се појављује када Господ додирне срце, а непрестана топлота када се Господ усели у срце. Ту топлоту срца треба чувати и подржавати. Када топлота ослаби, треба је загрејати уз молитвено дозивање Господа. Да топлота не би одлазила, треба избегавати лутање мисли, избегавати да се срце везује за било шта видљиво и да било која брига у потпуности обузме његову пажњу, јер пажња према Богу треба да буде непрестана. Када се срце загреје, појавиће се и молитвена топлота и молитва ће бити чистија и усрднија, срце ће да чува молитвено расположење и оно ће бити „испуњено свећама које јарко горе, и виде се са неба, привлачећи Божанску благонаклоност“.²³

Значај молитве у духовном животу човека је велики и он је незамислив без молитве. Указујући на велику важност и значај молитве у духовном животу, можемо

²¹ Епископ Теофан Затворник, Собрание писем, выпуск 5, Москва 1899, стр 37.

²² Свети Теофан Затворник, Живети за вечност, Библиотека Образ светачки, књига педесет друга, Београд 2003, стр. 321.

²³ Свети Теофан Затворник, Речник хришћанског опитног живота, Библиотека Образ светачки, књига осамдесет девета, Београд 2005, стр. 101.

рећи да у целокупном човековом животу нема дела које је племенитије и драгоценије од молитве. Свети Филарет московски, говорећи о значају молитве у човековом животу каже: „Молитва је дело од велике важности у човековом духовном животу, ако би неко хтео да преиспита себе да ли се он налази на путу савршенства, на путу спасења, онда треба да се запита каква је његова молитва и да ли он има успеха у молитви“.²⁴ Без молитве и молитвеног подвига нема ни духовног живота, нити успеха у њему, као што потврђује свети Теофан: „За самоиспитивање, молитва представља духовни барометар. Барометар одређује колико је тежак или лак ваздух; молитва показује колико је високо — хладна или ниско — хладна наша душа у своме обраћању Богу“.²⁵

Молитва је најбољи лек против греха који живи у нама, она очишћује све нечистоте нашег безакоња. „Грех који живи у нама, заједно са ђаволом — оцем његовим, налик је деспоту који држи душу заробљену и не даје човеку да чини оно што се њему противи. Као инстинкт он вуче грешника по обичном путу све даље, не дајући му времена да се предомисли и да некако заустави низ својих греховних жеља“.²⁶ По мишљењу светог Теофана, нама је неопходно непрестано покајање, то јест покајно осећање, које је више и узвишеније од молитвене топлоте и сладости, због тога што сваки грех, свака греховна помисао и нечиста страст ничу у нама, расту и учвршћују се у оној мери у којој добијају себи сродну храну од нашег тела, лукавог света и духа злобе. Осећање покајања при смиреном молитвеном расположењу човекове душе, не умањује дејства човекових духовних сила, него их укрепљује уз садејство Божије благодати, и тако уздижу душу његову у радосно стање, при којем „молитва уводи душу човекову у Божију област у којој је корен живота, а од душе се и тело причешћује тим животом“.²⁷ Граница до које треба ићи у своме самообличењу је осећање своје кривице, да човек увиди и спозна свој грех, најважнији је осећај виновности којој нема оправдања, и да у своме срцу човек каже да је крив. Када спознамо своју грешност, не треба да будемо само њени хладни посматрачи, већ треба да кроз молитвени подвиг подстичемо и одговарајућа спасоносна покајна осећања срца.

У духовном животу ништа не можемо да урадимо без покајања. Што год неко нешто тражио свему треба да буде почетак покајања. „То је исто као када зидамо кућу. Као што се кућа не може подићи без темеља, или као што семе не може да се посеје ако се претходно земља не припреми, тако и у нашим духовним тражењима, ништа не можемо предузети без покајања. Покајали смо се за своје учињене грехове, поверовали смо у реч Божију, одлучили смо да служимо Господу, примили смо благодатну силу и шта нам друго преостаје, него да служимо Богу, не жалећи себе. То је хришћански пут. Покајање и вера наизменично прате сваког човека који ходи тим путем, тражећи спасење. „Онај ко се каје, њему се отварају царске двери и Отац небески спреман је да га прими у загрљај“.²⁸ Грешник је сличан човеку који чврсто спава. С обзиром да је његов сан чврст, без обзира каква се опасност

²⁴ Святитель Филарет московский, Творения. Слова и речи, Т. I., Новоспасский монастырь, Москва 2003, стр. 122.

²⁵ Святитель Теофан Затворник, Что есть духовная жизнь и как на нее настроиться, издательство Дмитрия Харченко, Минск 2011, стр. 45.

²⁶ Свети Теофан Затворник, Живети за вечност, Библиотека Образ светачки, књига педесет друга, Београд 2003, стр. 14.

²⁷ Епископ Теофан Затворник, Собрание писем, выпуск 4, Москва 1899, стр. 154.

²⁸ Свети Теофан Затворник, Речник хришћанског опитног живота, Библиотека Образ светачки, књига осамдесет девета, Београд 2005, стр. 198.

њему приближавала, он се неће пробудити и сам од себе устати, све док му неко не приђе са стране и не пробуди га. Тако и онај који је погружен у дубоки греховни сан, неће се пробудити и устати, ако му у помоћ не дође Божанска благодат. Божија благодат је управо спремна за све, све посећује и свакога позива, као што и каже апостол Павле: „ Устани ти који спаваш, и васкрсни из мртвих, и обасјаће те Христос“ (Еф. 5, 14).

Молитва, пре свега, приводи човека ка сазнању његовог духовног стања и гревног терета који он носи у себи. По мери упражњавања у молитви, унутарње око наше душе постаје светлије и способније да увиди и спозна то што раније није примећивало, — постаје причастник благодати Божије, пред којом „ нема твари сакривене него је све обнажено и откривено пред очима Онога коме ћемо одговорати“ (Јевр. 4, 13). Душа блуднички у греховима, не зна шта чини, не примећује таму која је окружује и не разуме своја дела. Али, када се она дотакне светлости свеоживљавајуће благодати, она увиђа сва дела своја и спознаје срамоту своје нечистоте. Чим више молитвеник улази из силе у силу у подвигу молитве, тим више осећа тежину својих грехова пред Богом. Чим човек има успеха у својој молитви, он све више и више спознаје Бога, прониче у тајне Његове величине и милости, молитвеник спознаје своју виновност пред Њим за своје грехове, своју неблагодарност за Његова добротина. Срце молитвеника испуњује се страхом од неизбежне казне за грехове због мисли о Божанском правосудју, које „ ће осветлити тајне таме и осветлити намере срца“ (1. Кор. 4,5).

Сазнање грехова приводи молитвеника ка Богу и покреће осећање покајања и ревносног богоугађања Господу. Молитвеник никада не сме да очајава у своме спасењу због многих његових грехова, већ чим више спозна своју греховност, тим пре треба да жури да принесе Богу своје искрено покајање. Приводећи молитвеника покајању, молитва служи и као лекар који исцељује греховне ране. „Она боље очишћује душу, него вода тело“,²⁹ или, „огањ – злато“.³⁰ По сили очишћујућег дејства, свети Теофан молитву назива мајком грешника, говорећи: „Молитва — мајка грешника; сузама она исцељује ране њихове, чинећи их здравима, као лекар њихов. Ко својим гресима запали огањ, тај, ако се буде молио, угасиће га својим сузама“.³¹

Поред тога што се сила молитве пројављује у човековој борби са грехом, и што је молитва најбоље оружје против греха, молитва је и најбољи лек и најсилније оружје за победу над страстима. Очишћујући човека од грехова, молитва очишћује човека и од страсти. Главни успех у молитви јесте очишћење срца од страсти и сваке пристрасности према било чему чулном. Човек је биће које је украшено разним духовним даровима које га уздижу изнад свих створења које је Господ створио, јер је примио од Бога заповести које су се односиле на његово духовно и морално усавршавање и узрастање. Тај пут човековог узрастања и његовог усавршавања зависио је од његове слободне стваралачке делатности, кроз испуњавање Божијих заповести. Међутим, будући да је човек сагрешио и да је нарушио падом однос са Богом, удалио се од Бога, Господ га није оставио у таквом стању, пружио му је руку и дао му поновну могућност да кроз свој даљи живот обнови повређени лик Божији, који му је дат приликом стварања. Да би човек остварио тај задатак, и да би се обукао у богодобност, њему је неопходна упорна и тешка борба у савлађивању

²⁹ Сборник «Святые отцы о молитве и трезвении», Правило веры, Москва 2009, стр. 103.

³⁰ Сборник «Святые отцы о молитве и трезвении», Правило веры, Москва 2009, стр. 123.

³¹ Святитель Феодан Затворник, Страсти и борьба с ними, Даниловский монастырь, Москва 2011, стр. 17.

страсти. Циљ нашег овоземаљског живота јесте Царство Небеско, али за достојан улазак у то Царство, потребно је да се очистимо од страсти, пошто се без тога очишћења врата царства не отварају.

Молитвени подвиг хришћанина у његовој борби са страстима, јесте једно од средстава за човеков духовни раст, јер молитва сама по себи јесте стремљење ка светости, ка томе да би угодили Господу, да би очистили себе од страсти и греховне нечистоте. Молитва, ако се правилно упражњава, даје човеку велику духовну снагу за савлађивање страсти, јер она одвраћа човека од греховног света, враћа га у духовни живот и заједницу са Богом. Како се у светој тајни Крштења човеку опраштају његови греси, греховна осећања и жеље и даље остају у човеку, и пројављују се у његовом животу. Зато, да би се човек ослободио и искоренио њих из свог срца, неопходан је непрекидан труд, који се састоји из телесних и духовних подвига. О томе свети Теофан каже: „ У то време када се човеку прочита разрешна молитва за опраштање грехова, њему се даје и снага за борбу и супротстављање страстима, за победу над греховима, за победу над страстима, али се оне не искорењују, то искорењивање треба да буде плод сопственог труда“.³² Основа тог сопственог, подвижничког труда у искорењивању страсти јесте молитва и молитвени подвиг. Ако хришћанин искрено учествује у молитви, тада су све његове силе устремљене ка Богу. При таквом молитвеном расположењу страсти неће имати место у души подвижника.

Без обзира где човек живео и чиме се бавио, свакоме је неодложан закон да срце своје очисти од страсти. Борба против страсти свима је заједничка и она траје читав живот. Иако смо савладали страст у једној борби, таквих борби ће бити непрестано и страсти ће увек изазивати на борбу. То значи по речима светог Теофана да „ хришћанин никада не треба да скида са себе оружје; он је војник коме не долази смена и који увек треба да буде спреман на борбу“.³³ Најважнија борба и подвиг јесте чување срца од страсти и помисли и стално уклањање из њега оног што не ваља. Како може да очисти човек своје срце? Трудом око испуњавања заповести које стоје наспрам појединих страсти. Без личног труда неће бити ни помоћи, нити ће труд дати било какве резултате, уколико помоћ не дође. Потребно је и једно и друго. Молитвени труд, заједно са другим хришћанским врлинама, крунисан је благодатном Божијом помоћу, услед чега онај борац који се бори постаје снажан противник греху. Човек не постиже ни једно унутрашње добро сам по себи, ако не дође благодатна помоћ Божија, која не даје човеку ништа док се он сам не потруди. „ Борите се и увек будите спремни за борбу, указује свети Теофан, избаците из своје главе мисли да је пут очишћења од греха и страсти лак, и да се може постићи без труда. Не, неизбежан је труд и борба до крви“.³⁴ Најмоћније оружје у борби против страсти, по мишљењу светог Теофана, јесте молитва Исусу. Свака молитва ако је искрена и прожета покајним молитвеним осећањима, јесте свепоражавајући мач. Али, ова молитва Исусу, ако се навикнемо да је изговарамо што чешће, она ће бити духовни мач, који ће нас чувати од сваких непријатеља. Непрестано призивање имена Божијег је лек, који убија не само страсти, већ и само њихово дејство.

³² Святитель Теофан Затворник, Письма к разным лицам о разных предметах веры и жизни, Отчий дом, Москва 2012, стр. 162–163.

³³ Свети Теофан Затворник, Речник хришћанског опитног живота, Библиотека Образ светачки, књига осамдесет девета, Београд 2005, стр. 129.

³⁴ Епископ Теофан Затворник, Собрание писем, выпуск 2, Москва 1898, стр. 128.

Очишћујући човекову душу од греховне нечистоте, молитва у исто време храни душу животворном духовном храном. Душу треба хранити молитвом, одредивши сваког дана одређено време за молитву, јер свака молитва ће бити примљена у срцу, она ће га испунити и распламсаће се у њему. То значи да је душа окусила молитву, а ако је окусила молитву, онда се напојила и нахранила њоме. Самим тим што молитва узноси ум и срце од земље на небо, она даје његовим душевним силама небеско и анђелско делање и служење. У току истинске молитве човеков ум се просвећује светлошћу истинског богопознања, воља његова стиче најсавршеније благо а срце предокуша блаженство у Богу, што представља његову највећу жељу. Молитва је отуда нарочито животворна за душу човекову, јер је уводи у заједницу са Богом, у заједницу са Светим Духом, ризницом добара и даваоцем живота. Дух Божији је увек близу нас, спреман је да обитава у човеку, по речима светог Исака Сирина: „ Благодат се даје достојнима за време молитве, и почетак јесте у молитви, а нема другога времена, нити другога места њене посете“.³⁵ Другачије речено, то је време стајања пред царским вратима, да би се умолио цар; и достојно је испуњена молба онога ко моли и који призива у исто време. Јер, има ли неког другог времена у којем би човек био спреман да посматра себе, осим времена када се приступа молитви? Где дејствује Дух Божији, Који све освећује и оживљава, тамо је живот, светост и савршенство. „ Светост — је циљ живота, учи нас свети Теофан Затворник, вера је њен извор, чувар, ослонац и испуњење“.³⁶

Молитва служи хришћанину као најмоћније оружје у његовој духовној борби. Само расположење душе у молитви има стање духовне бодрости у ком хришћанин стиче нарочиту духовну будност, неустрашиву храброст, и зато лако може уочити све непријатељске замке, смело и неустрашиво се супротстављајући њима, и кроз благовремену и благоразумну опрезност однети победу над њима. Апостол Петар каже: „ Будите трезвени и бдите, јер супарник ваш — ђаво, као лав ричући ходи и тражи кога да прождере“ (1. Петр. 5, 8). Због тога треба да се обучемо у сеоружје Божије, да бисмо се могли одржати против лукавства ђаволскога.³⁷ Духовни војник, стојећи пред Царем царева, страхан је за своје непријатеље, који видевши да разговара са Богом, беже од њега као да су огњем спаљени. И што је најважније од свега, молитвом се стиче Божија помоћ без које нема никакве духовне страже и никакве силе духовне храбрости и оружја, која би могла да сачува војника Христовог од непријатељског лукавства и плена. Онога ко се моли, сам Бог снажи и укрепује за борбу. „ Он се бори за њега као некада за Мојсија, који је стајао на врху горе и подижући руке своје ка Богу, Амалик би савладан“.³⁸

Молитва пружа срцу онога ко се моли слатку наду, мир и утеху. Сједињујући човека са Богом, она га уверава у очинску љубав Творца према њему, буди у њему узвишено радосно осећање синовског достојанства пред Богом, заслађује сваку патњу срца вером у брижљиву Божију помоћ, а пре свега вером у Искупитеља — Господа Исуса Христа и несумњиву наду на најблаженије сједињење са Њим, Његовим анђелима и свима светима. А све то за хришћанина, путника на земљи, служи као најбоља подршка и утеха на тешком путу ка небеској отаџбини, зато је молитва важно средство у духовном узрастању. Господ Исус Христос у беседи на гори

³⁵ Преподобный Исаак Сирин, Творения, Правило веры, Москва 1993, стр. 65.

³⁶ Святитель Феофан Затворник, Толкование послания святого апостола Павла к Ефесянам, Правило веры, Москва 1998, стр. 36–37.

³⁷ Еф, 6, 11.

³⁸ Изл. 17, 10–11.

каже: „ Блажени који плачу, јер ће се утешити“ (Мт. 5,4). Плач подразумева покајање и утеху, опраштање и спасење, управо у овоземаљском животу, као темељу за онај други, вечни и блажени живот. Да је покајање неопходно види се из следћих речи светог Теофана: „Без покајања и покајних осећања молитва није молитва. Молитва без ових осећања је исто што и дете које је мртво рођено“.³⁹ Молитва је дело од велике важности, и ако би неко хтео да разреши у себи све недоумице са којима се он сусреће на путу свог духовног узрастања, неопходан му је труд и успех у молитви. Тако, ако узмемо у расуђивање речи Господње: „ Све што заиштете у молитви са вером, добићете“;⁴⁰ то нас води до закључка, да ко са вером тражи у молитви све што му је потребно за успех у духовном животу, добиће. С обзиром на такву важност и улогу молитве, како у земаљском, а посебно у духовном животу, сваком човеку је неопходно потребан молитвени подвиг, јер без труда и самопринуђивања нема никаквог успеха, говори свети Теофан.

Дела светог Теофана Затворника изливају светлост на један од најдубљих и најтајанственијих питања православне аскетике — питање о молитви и њеној суштини. То питање представља велику важност и у данашње време. У његовим делима, тајна молитве је представљена кроз призму хришћанске аскезе, јер као што смо могли и приметити, за светог Теофана, молитва је неодвојива од духовног живота. Због тога он молитву описује као тајанствено пројављивање нашег духовног живота. Велики значај светоотачке писмености, који је видљиво пројављен у његовим делима, свети Теофан је посветио своме пастирском призивању. Објашњавајући суштину молитве, он следи принцип црквене икономије да укаже на духовну корист савременог хришћанског друштва, на њихово духовно и морално стање и на духовна питања на која он даје одговарајуће одговоре. Главни његов задатак је да, да прави одговор, смисао и појам о молитви и молитвеном подвигу, кроз чега се и открива смисао и суштина молитве. Та пастирска мудрост која је њега красила, оправдана је пре свега по томе што истинска суштина молитве представља унутрашњи преображај човекове личности, који је тајанствено и целомудрено сакривен од спољашњег опита оних који још нису достигли више степене чистоте и бестрашћа, виша стања унутрашњег обновљења и обожења.

Знајући значај, силу и благотворност молитве у делу нашег духовног узрастања, потрудимо се и принудимо себе да кроз молитву умолимо Господа, да нас удостоји проналажења и примања небеске ризнице, да кроз извршавање заповести Господњих уђемо у ту ризницу. Та небеска ризница се задобија кроз молитву, усрдно тражење, веру, трпљење напора које то тражење захтева, да из све душе своје замолимо Бога и да Му завапимо из срца свога, да нам омогући да у срцима својим пронађемо Његово богатство у тој небеској ризници. Нека би мудри савети и поуке светог Теофана Затворника, који су сабрани овде, постали проводник Богољубивом читаоцу на путу његовог духовног узрастања, да би ходећи по лествицама хришћанских врлина испунили закон живота у Христу, да би безбедно прошли путем земаљског живота и да би оставили иза себе сујетну буру овога света, да би успели да се укрцамо у тиху небеску луку и да будемо причасници са свим угодницима Божијим, који су молитвама својим ушли у Царство Небеско и сада се моле за нас.

³⁹ Епископ Теофан Затворник, Собрание писем, вѣпуск 2, Москва 1898, стр. 94.

⁴⁰ Мт. 5, 16.